

Archeologienota Itterbeek (Dilbeek) - Herdebeekstraat

Natasja Reyns en Charlotte Delannoye

Bornem
2019

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Charlotte Delannoye

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2019/12.807/51

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	7
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	10
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	10
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	21
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	24
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	24
3	Samenvatting	26
4	Bibliografie	27
4.1	Publicaties	27
4.2	Websites	27
5	Bijlagen	28
5.1	Archeologische periodes	28

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2019D141

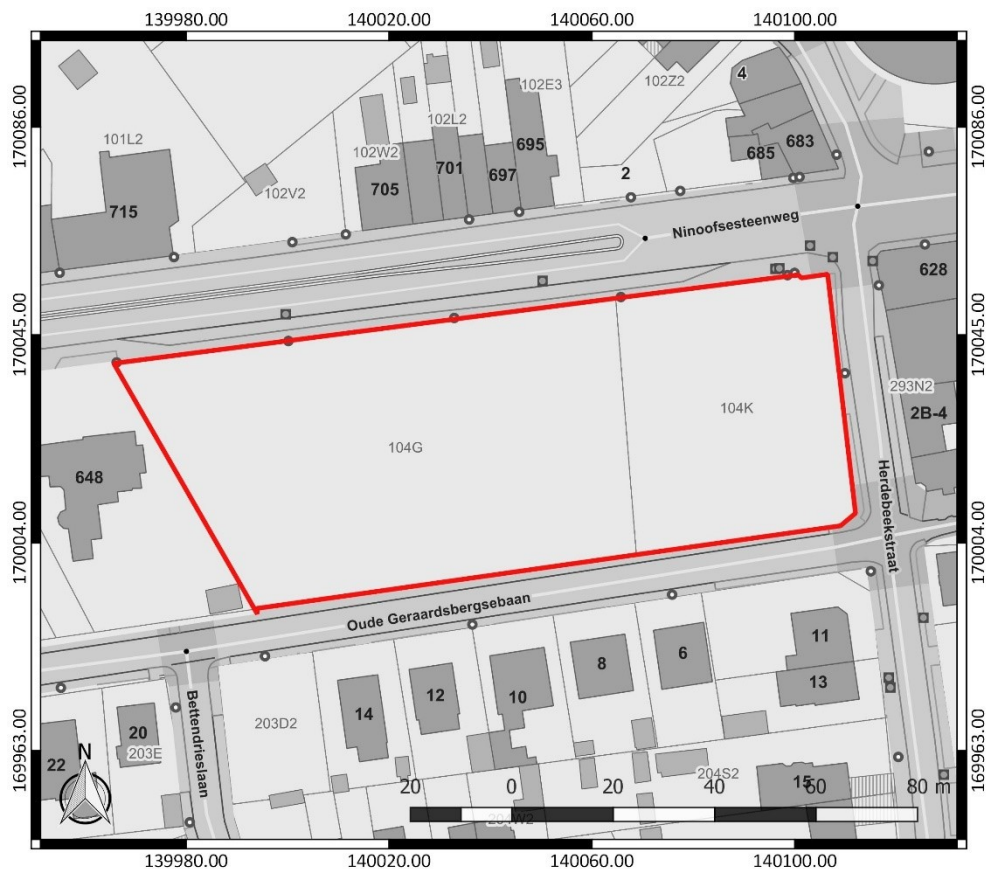
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Dilbeek, Itterbeek, Herdebeekstraat-Ninoofsesteenweg, Bettendries

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 139966, 170039
- 140106, 170057
- 140111, 170010
- 139993, 169990

Kadastraal plan:

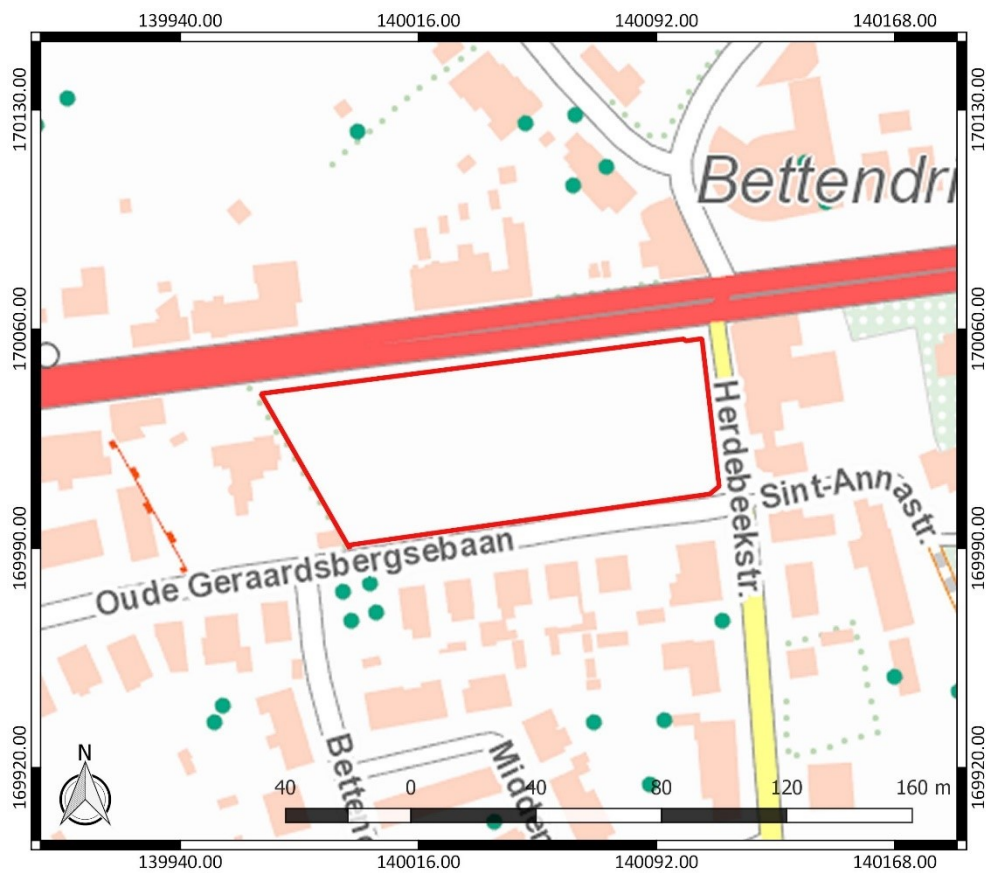

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Dilbeek, Itterbeek, Afdeling 5, sectie A, nummers 104G en 104K

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 6432 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 11/04/2019 – 23/04/2019

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, akkerland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

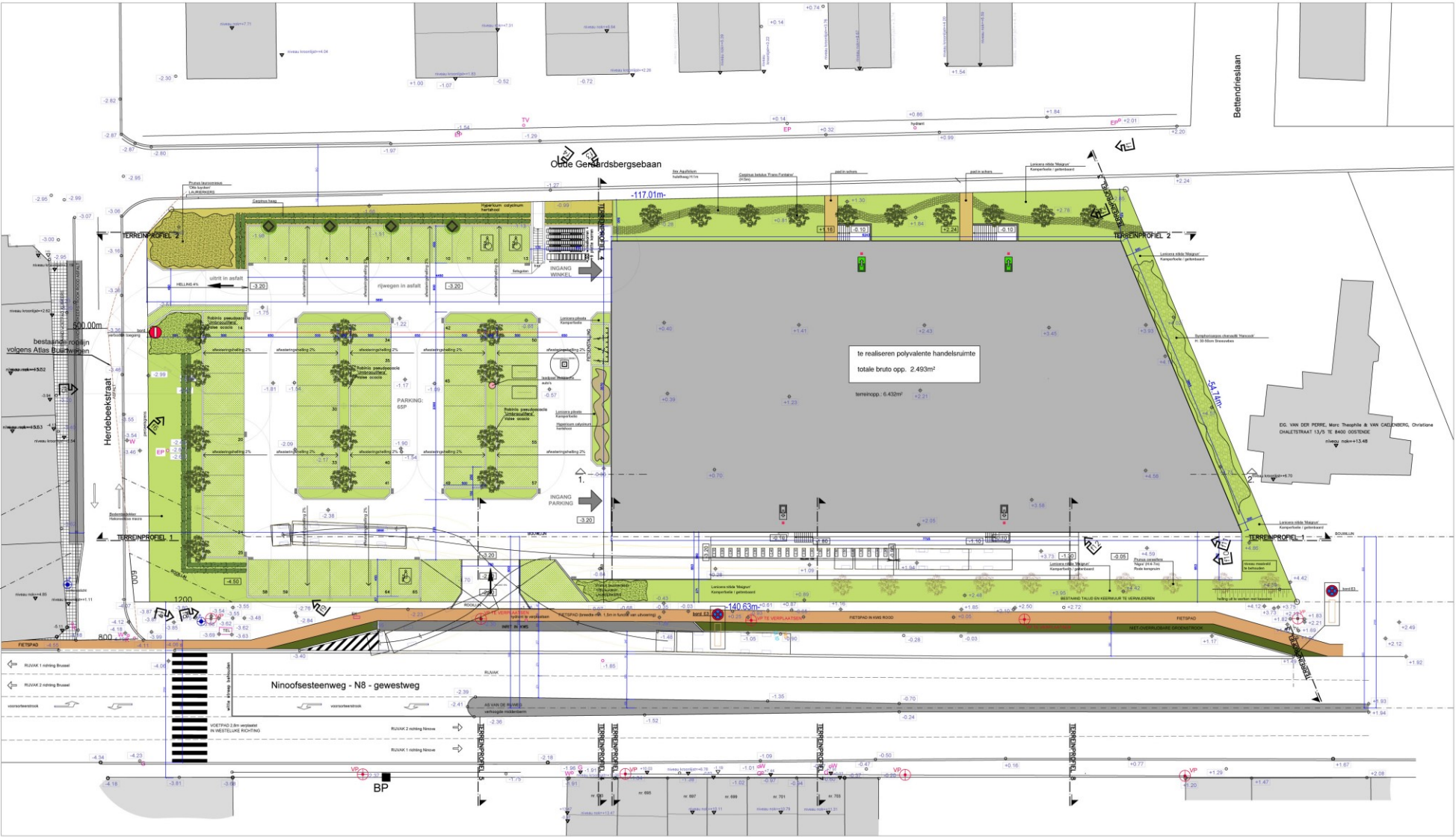
Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een handelspand opgetrokken worden met bijhorende (gedeeltelijk ondergrondse) parking (Figuur 3). De bestaande helling wordt zoveel mogelijk gerespecteerd rondom het gebouw. Het niveau van de parking op het terrein wordt ongeveer gelijk getrokken met het huidige niveau van de straat. De (gedeeltelijk) ondergrondse parking en de winkel worden uitgegraven in de helling. Tot op heden is het terrein braakliggend. Het complex wordt omgeven door groenaanleg en bijhorende verharding. In het oosten wordt het terrein uitgegraven tot een diepte van ca. 1,10 m. In het westen loopt dit op tot 7,95 m.

INPLANTINGSPLAN
SCHAAL 1:200

Figuur 3: Ontwerpplan (Architeam bvba)

INDEX	DATUM	OMSCHRIJVING	TEKENAAR
Veiligheidscoördinator Ontwerp			ARCHITEAM
Veiligheidscoördinator Verwezenlijking			
Gecumuleerde Netto Vloeroppervlakte		2.567 m²	
Gecumuleerde Bruto Vloeroppervlakte beschermd volume		2.849 m²	

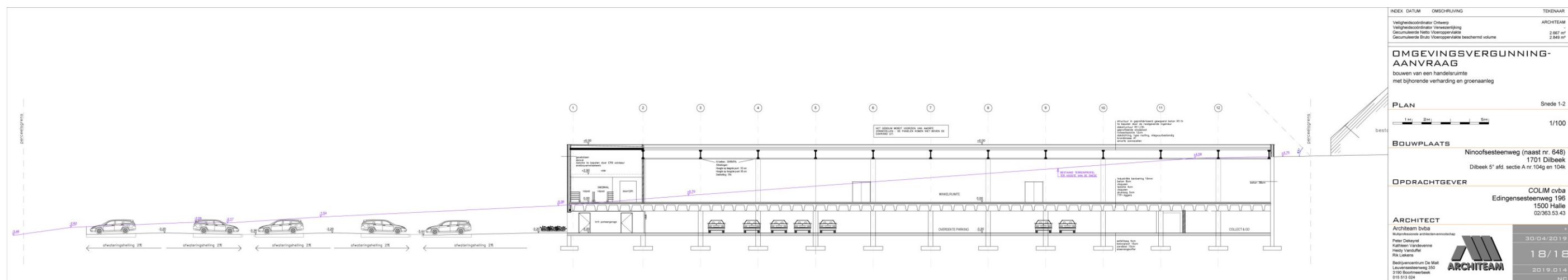
OMGEVINGSVERGUNNING-AANVRAAG	
bouwen van een handelsruimte met bijhorende verharding en groenaanleg	

PLAN	Inplantingsplan
2M 4M 10M	1/200

BOUWPLAATS	Ninoofsesteenweg (naast nr. 648) 1701 Dilbeek Dilbeek 5° afd. sectie A nr.104g en 104k
-------------------	--

OPDRACHTGEVER	COLIM bvba Edingensesteenweg 196 1500 Halle 02/363.53.43
----------------------	---

ARCHITECT	Architeam bvba Multiprofessionele architectenvereniging Peter Dekeyser Kathleen Vanderveine Hedy Vanduffel Rik Leliens Bedrijfscentrum De Malt Leuvensesteenweg 350 3190 Boortmeerbeek 015 513 024	30/04/2019 02/18 2019.01.4 NC
------------------	---	--

Figuur 4: Snede ontwerp (Architeam bvba)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1746-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

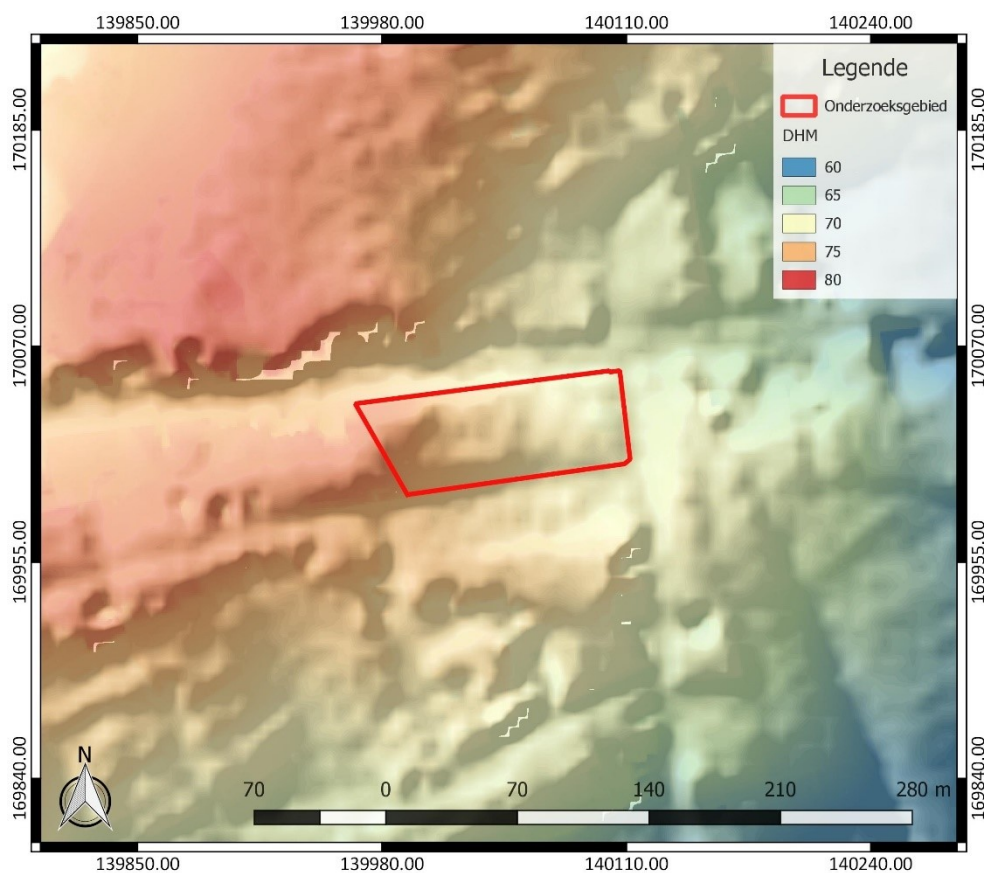
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

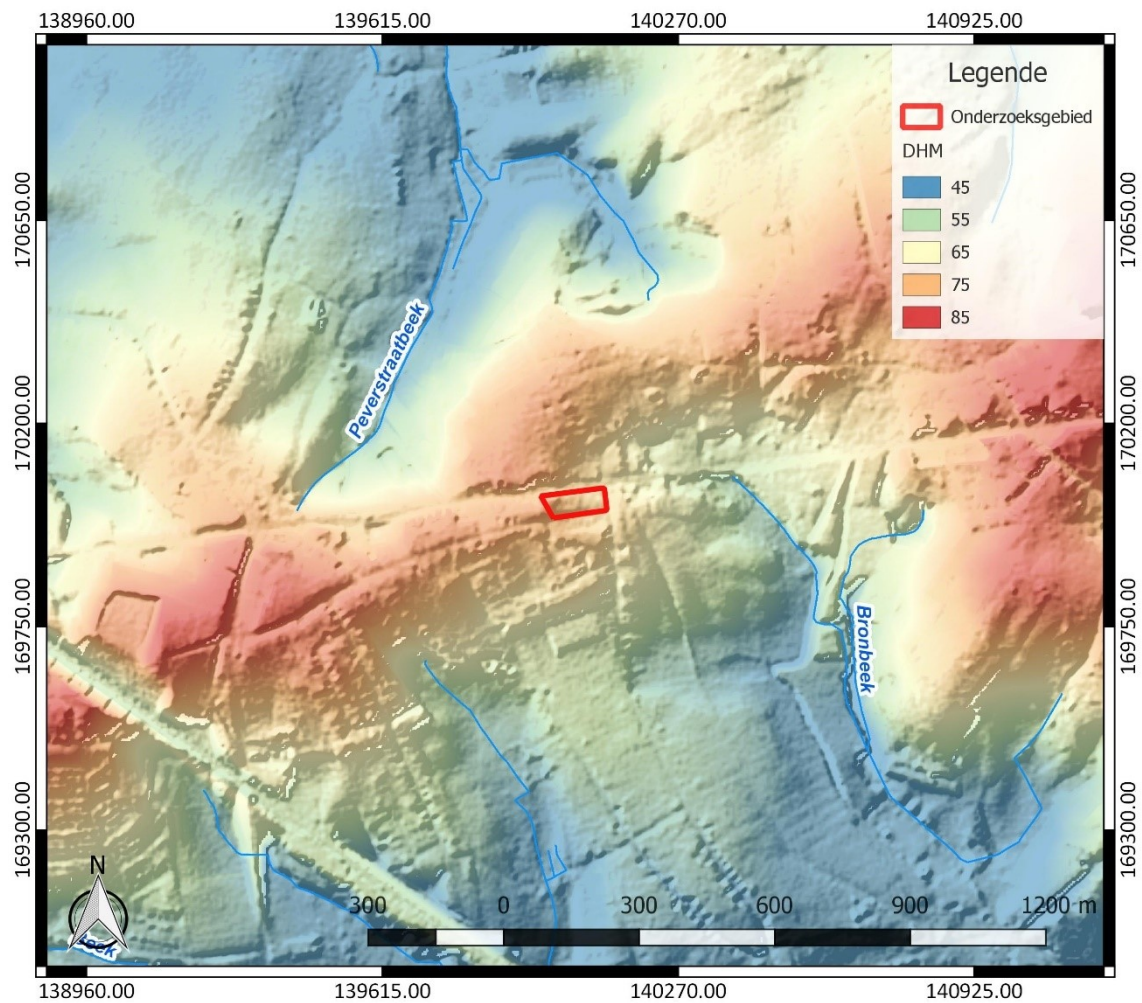
Het onderzoeksgebied is gelegen tussen de Ninoofsesteenweg in het noorden, de Herdebeekstraat in het oosten en de Oude Geraardsbergsestraat in het zuiden. Het centrum van Itterbeek, een deelgemeente van Dilbeek, is op aanzienlijke afstand van het terrein gesitueerd. Volgens het gewestplan maakt het terrein deel uit van woongebied. Hydrografisch behoort het tot het Dijlebekken. In de nabije omgeving van het onderzoeksgebied zijn weinig waterlopen op te merken (Figuur 7). Ten noordwesten stroomt de Peverstraatbeek en ten oosten de Bronbeek.

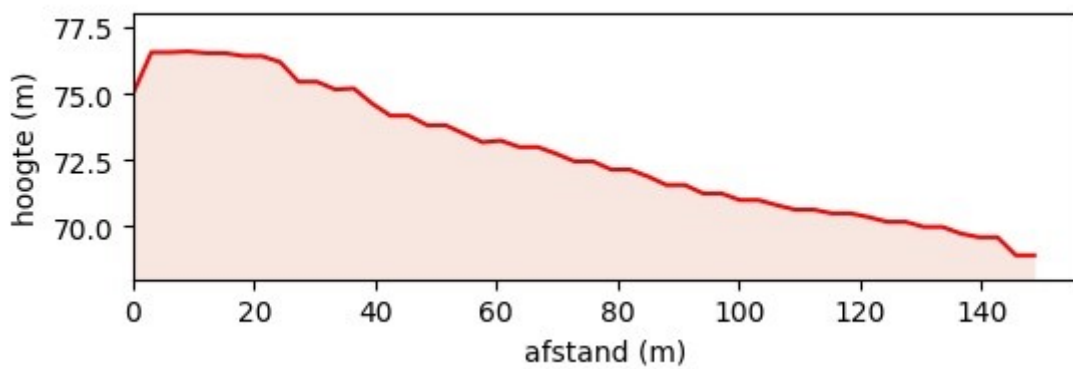
Figuur 5: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 6: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

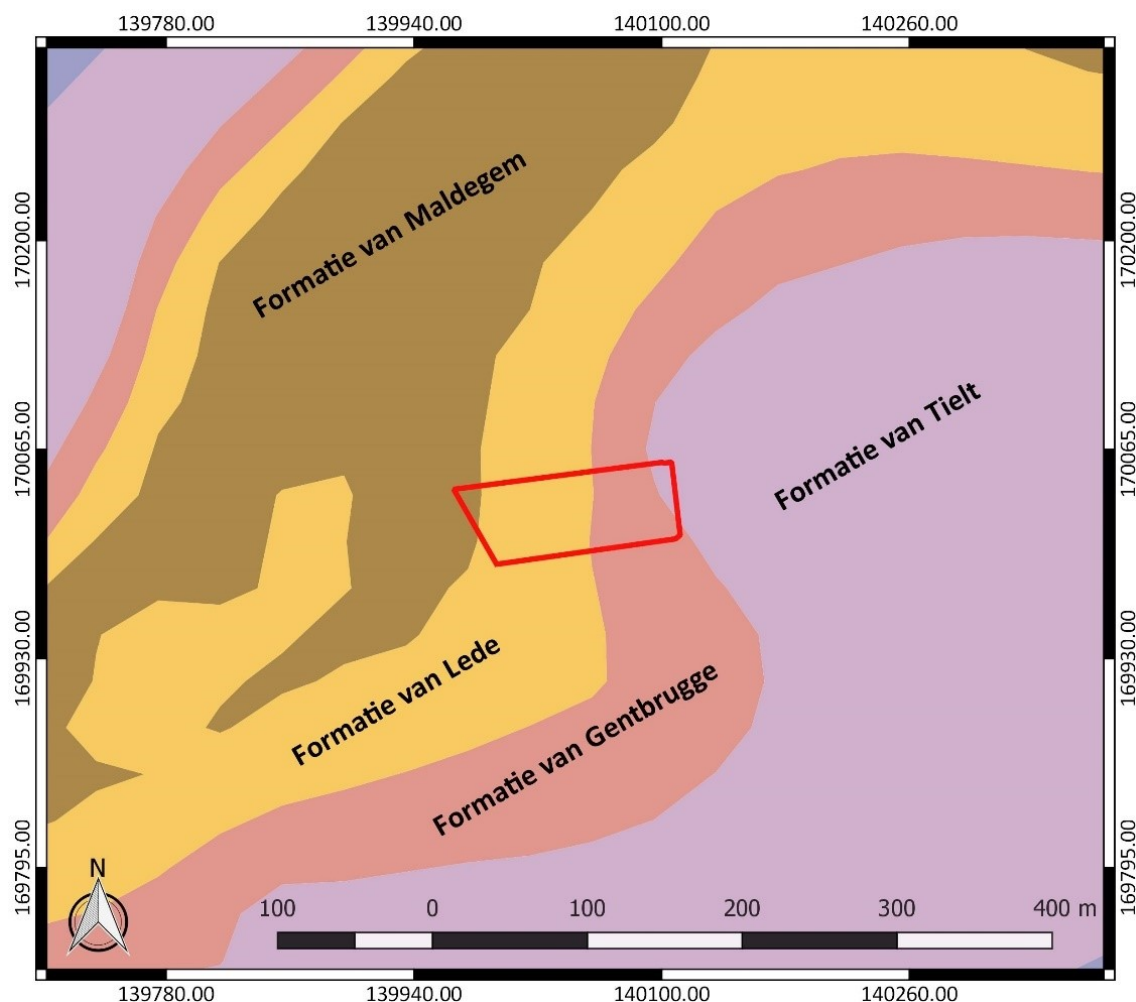

Figuur 7: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 8: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch behoort Itterbeek tot het glooiend landschap van het Pajottenland, dat zich uitstrekt langs de linkerflank van de Zennevallei. In dit gebied is het laagste punt (ca. 10 m TAW) gelegen in de Dendervallei. Grotere hoogtes worden bereikt op geïsoleerde heuveltoppen die lokaal voorkomen.³ Het dorpscentrum van Itterbeek ligt tussen twee heuvelruggen. Naar de Ninoofsesteenweg en de Itterbeeksebaan toe klimt het terrein.⁴ Binnen de contouren van het terrein varieert de hoogte tussen 68,9 m en 76,6 m TAW (Figuur 8).

Figuur 9: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

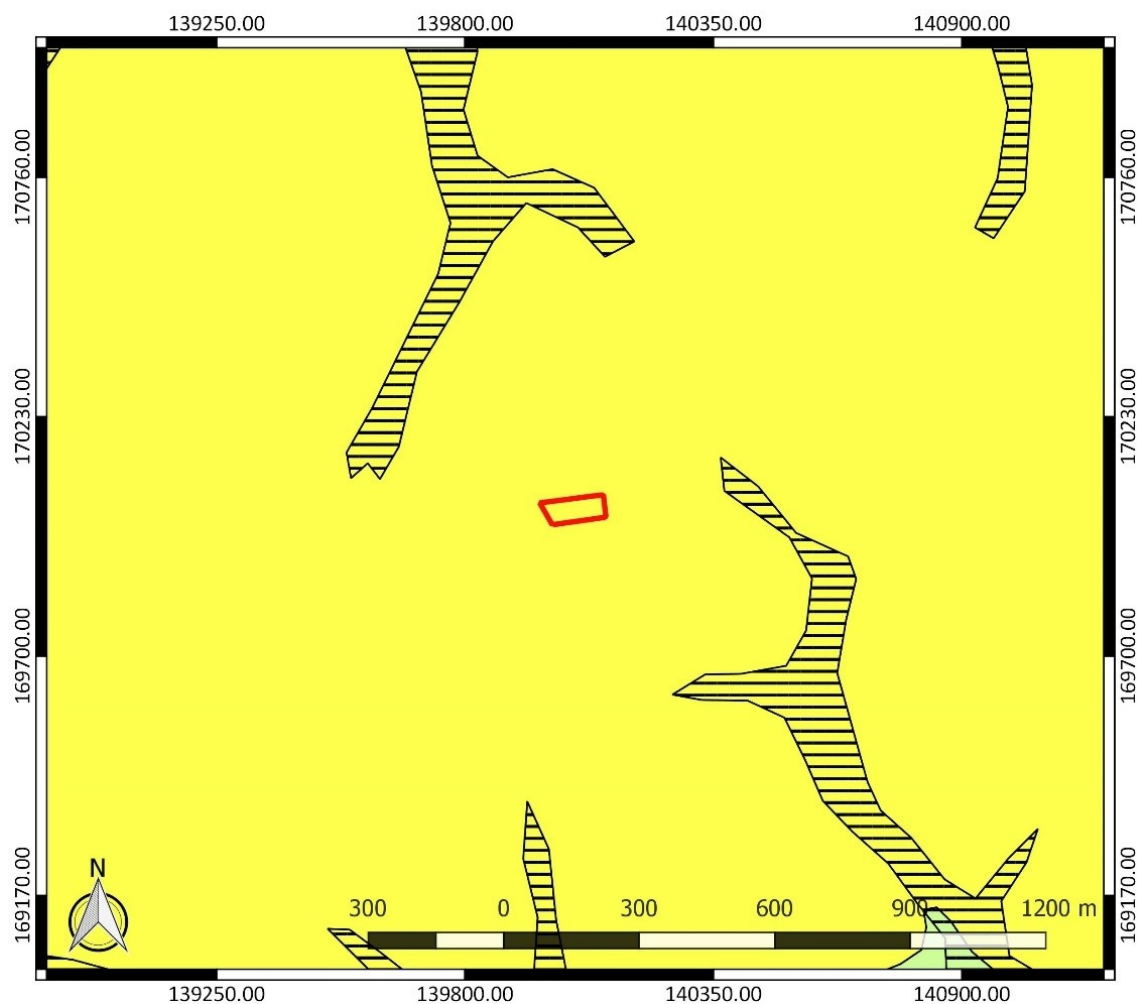
De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 9) bestaat uit vier verschillende bodemsamenstellingen. Het grootste deel van het gebied wordt ingenomen door de Formatie van Lede, dat gekenmerkt wordt door lichtgrijs fijn zand dat soms kalksteenbanken kan bevatten en dat kalkhoudend, fossilhoudend (*Nummulites variolarius*) of soms glauconiethoudend in aanwezigheid van basisgrind kan zijn. De tweede ondergrond die voorkomt binnen het onderzoeksgebied is de Formatie van Gentbrugge. Het wordt gekenmerkt door grijsgroen fijn en glauconiethoudend zand, overgaand in zandhoudende klei tot donkergrijze klei met plaatselijk zandsteenbanken (veldsteen). Aan de oostelijke rand van het terrein komt de Formatie van Tielt voor, dat tot uiting komt als grijsgroen zeer fijn zand tot silt, dat mogelijk kleihoudend is. De westelijke rand wordt bepaald door

³ Schroyen 2003, 4

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Itterbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121398> (geraadpleegd op 15 april 2019).

de Formatie van Maldegem. In deze zone is een grijze afwisseling van fijn zand en klei aanwezig, die tevens glauconiethoudend en glimmerhoudend kan zijn. Onderaan kan zandhoudende en sterk glauconiethoudende klei verschijnen.⁵

De quartairgeologische kaart (Figuur 10) geeft aan dat in het onderzoeksgebied zich eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingsafzettingen van het Quartair. Op de kaart zijn ook gearceerde zones aangegeven. Deze omvatten een toplaag van jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). Vervolgens kunnen er dezelfde eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen en/of hellingsafzettingen van het Quartair verwacht worden. Daaronder bevinden zich oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).⁶

Figuur 10: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁵ www.geopunt.be/kaart

⁶ www.geopunt.be/kaart

2		2a	
ELPw en/of HQ			

ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.

HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.

□ De karteereenheid is mogelijk aanwezig.

FH Fluviale afzettingen (organochemisch en perimarien inclus), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).

□ **ELPw** Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.

HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.

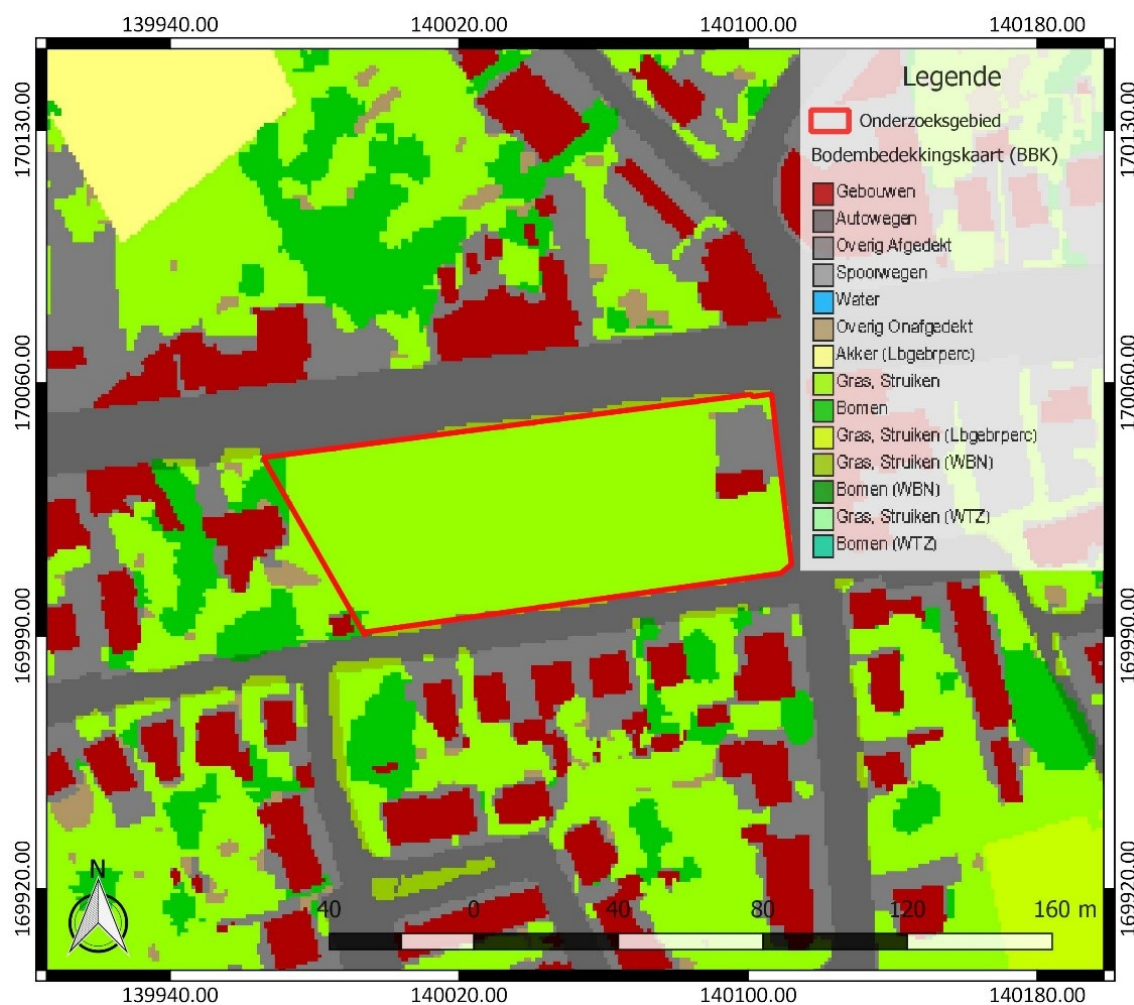
FLPw Fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

Figuur 11: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

Van de bodemkaart (Figuur 12) kunnen we aflezen dat het oosten van het terrein wordt ingenomen door een droge leembodem met textuur B of structuur B horizont (AbB(o)). Deze heeft in dit gebied een sterke antropogene invloed ondergaan. In het westen van het terrein komt een droge leembodem met textuur B horizont voor (Aba1). De bodem is in het bezit van een dunne A horizont van minder dan 40 cm.⁷

⁷ www.geopunt.be/kaart

Figuur 13: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

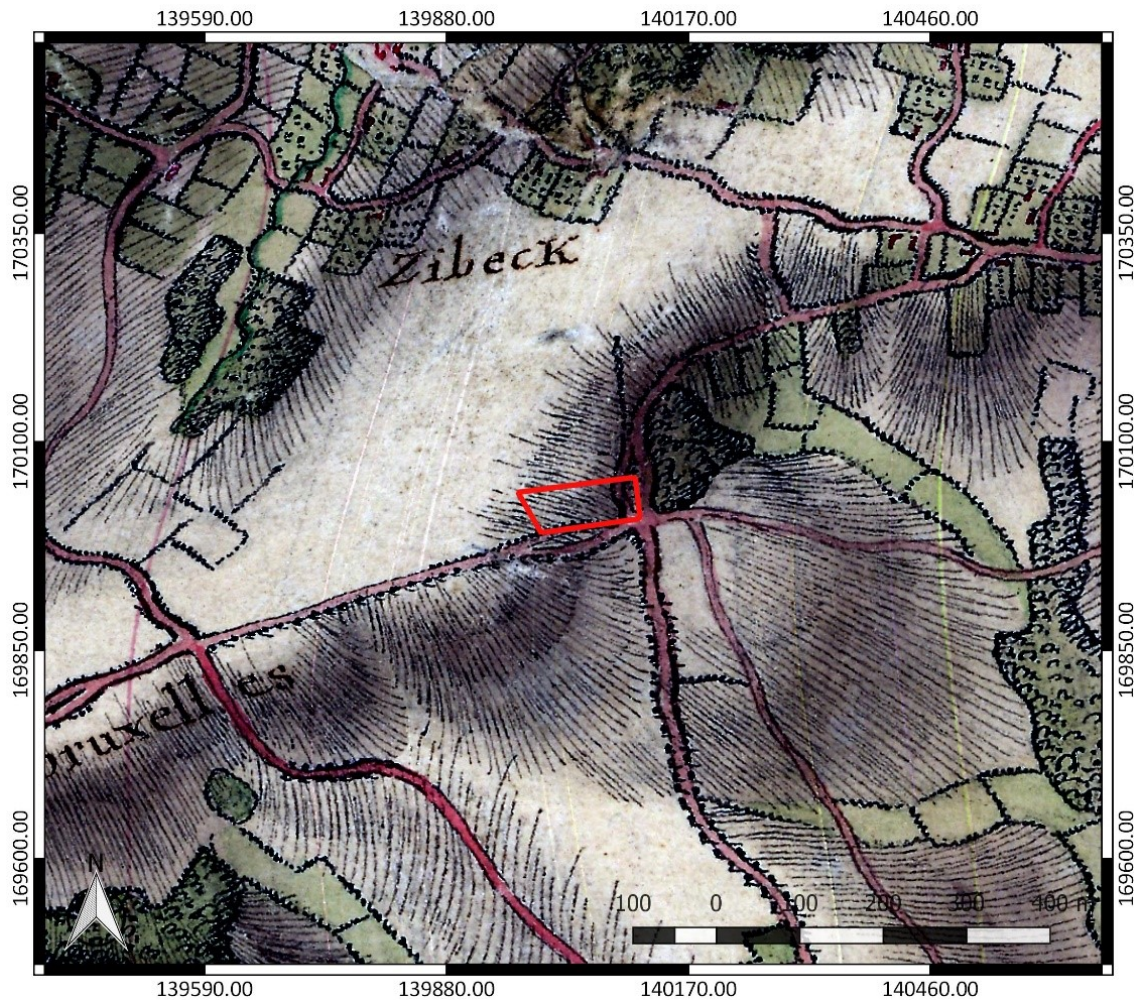
2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Het dorp Itterbeek, sinds 1977 een fusiegemeente van Dilbeek, zou al bestaan hebben in de 9de eeuw. Zover we weten dateert de oudste vermelding uit 1142. In de 12de eeuw komt de eerste benamingen "Itterbecca" voor, later "Itrebecche" en in de 13de eeuw "Itterbeka" en "Itterbeke". Een tekst uit 1291 verwijst naar een castrum in Itterbeek. Verbesselt situeert het castrum ten noorden van de kerk met de Ferrariskaart als referentie, waarop een omwalde site aangeduid zou staan. Op kerkelijk vlak behoorde het gebied in oorsprong tot het eigengoed van Sint-Pieters-Leeuw. Juridisch ressorteerde Itterbeek onder de schepenbank van Leeuw. In de 13de eeuw kwam het gebied onder Gaasbeek en werd het Nieuw Land van Gaasbeek gevormd. In 1690 werd Itterbeek tot heerlijkheid verheven door Karel II, koning van Spanje.

De kern van Itterbeek heeft zeer grillige gemeentegrenzen en vormt eigenlijk een enclave binnen de gemeente Dilbeek. Volgens Verbesselt is dit verbonden met de vorming van het rechtsgebied. Deze verdeling gebeurde op basis van het waternet. De dorpskernen van Dilbeek en Itterbeek worden gescheiden door een heuvelflank. Eertijds liepen hier de grenzen van twee graafschappen, dekenijen en grote domeinen. Ook wat betreft de veldindeling van het landbouwareaal zou er volgens Verbesselt sprake zijn van een oudere indeling dan de dorpsgrenzen. De parochie van Itterbeek ontstond uit de moederparochie van Sint-Pieters-Leeuw. Het patronaat van de kerk hoorde toe aan de abt van het Heilige Graf te Kamerijk. In 1244 werd Itterbeek een zelfstandige parochie, behorend tot het bisdom Kamerijk. De abdij van Affligem was tiendheffer in Itterbeek en Pede en droeg ook bij

tot de onkosten van kerk en pastorie. De abdij had er ook gronden. Het dorpscentrum van Itterbeek wordt bepaald door een aantal 19de-eeuwse kasteeldomeinen. Deze werden meestal opgericht door de gegoede klasse uit Brussel die ontspanning kwam zoeken in de "groene rand". Het centrum van Itterbeek kent verder weinig sporen van voormalige agrarische activiteiten vanwege de doorgedreven verstedelijking.⁸

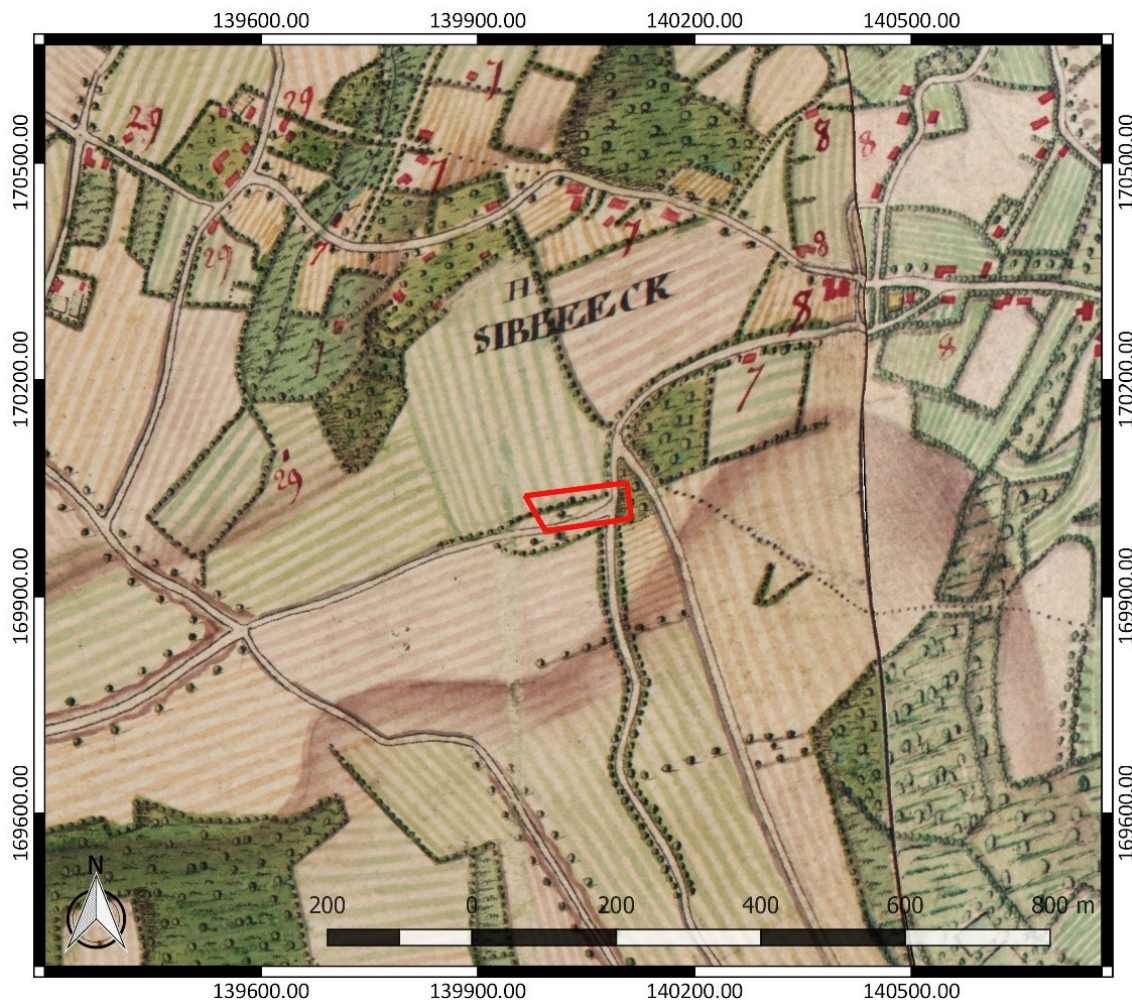
Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), bevindt het onderzoeksgebied zich aan een kruispunt van wegen (Figuur 14).

Figuur 14: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Itterbeek [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121398> (geraadpleegd op 15 april 2019).

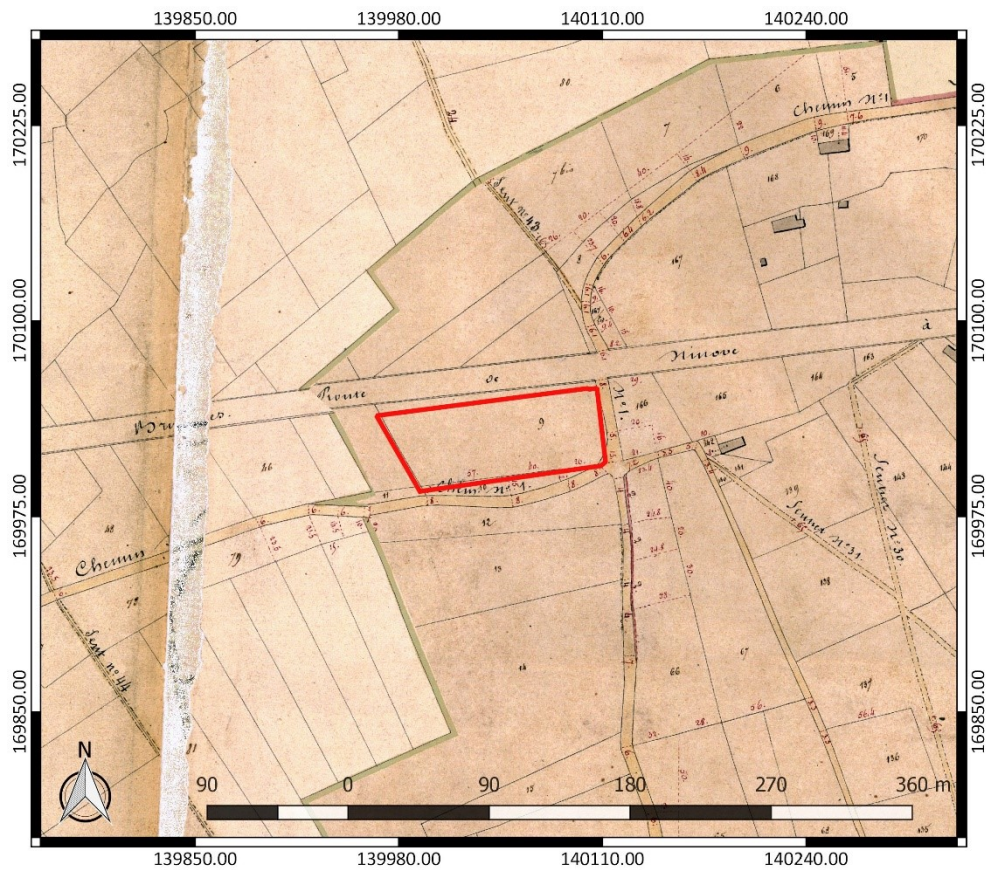
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 15). Vermoedelijk is er een kleine fout geslopen in het georefereren van de kaart, waardoor ook weginfrastructuur binnen het onderzoeksgebied gesitueerd wordt. Wellicht grensde het terrein in het verleden echter ook al aan de weginfrastructuur, maar liep die dus niet over het terrein. De omgeving van het onderzoeksgebied is schaars bebouwd. De meeste bewoning concentreert zich ter hoogte van het gehucht Zibbeek, ten noorden van het terrein.

Figuur 15: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) valt vooral de aanwezigheid van de Ninoofsesteenweg op. De verkeersweg die Brussel en Ninove met elkaar verbindt, werd aangelegd omstreeks 1826.⁹ Er zijn nog geen gebouwen opgetrokken binnen het onderzoeksgebied, wat doet vermoeden dat het perceel hier nog steeds een landbouwfunctie vervult (Figuur 16).

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Ninoofsesteenweg [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/125514> (geraadpleegd op 15 april 2019).

Figuur 16: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 17: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 18: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

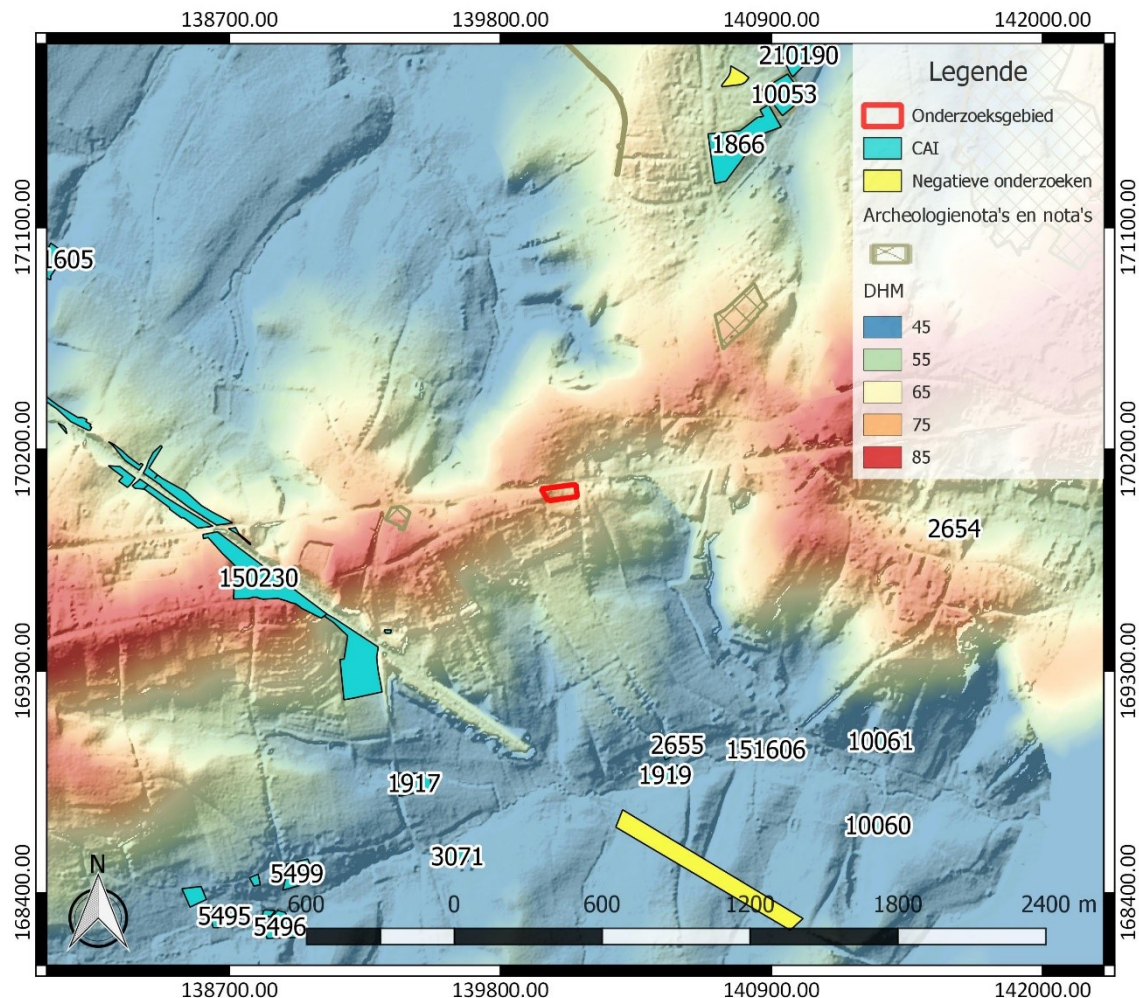
Op een luchtfoto uit 1971 (Figuur 17) kunnen we een gebouw opmerken in het onderzoeksgebied. Het grootste deel van het terrein lijkt echter te bestaan uit grasland. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 18) toont een gelijkaardige situatie. Het gebouw in het oosten van het terrein is ook nog steeds aanwezig. De huidige situatie stemt niet langer overeen met de situatie tussen 1979 en 1990 (Figuur 5). Het gebouw werd inmiddels gesloopt.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 19). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

De oudste vondsten in de buurt van het onderzoeksgebied, bevinden zich in het uiterste noorden van de kaart. Op de locatie CAI ID 1866 werd een proefsleuvenonderzoek opgestart o.l.v. erfgoedconsulenten van agentschap R-O Vlaanderen, gevolgd door een opgraving door het VIOE. Uit het laat-neolithicum werd een silex pijlpunt buiten context gevonden. Te dateren in de midden-ijzertijd zijn een drietal kuilen, waarvan twee van het zgn. klokvormige type, met spinschijfje, verbrande leem, verbrande silexfragmentjes en handgevormd gebruiksaardewerk. Onder het aardewerk zijn zowel dikwandige als dunwandige, besmeten en gegladde, afgeronde en geknikte vormen vertegenwoordigd. Een kuil bevatte scherven van een handgevormde onversierde, geknikte kom met een openstaande schouder en een licht uitstaande afgeronde rand. Ook sporen uit de midden-Romeinse tijd werden vastgesteld. Hier waren kuilen met materiaal, naast kuilen en greppels opgevuld met dakpannen en brandsporen zichtbaar. Waarschijnlijk kan dit geïdentificeerd worden

als een puinlaag van een gebouw dat zich nog verder zuidwaarts, dicht bij de Smissenbosbeek, bevindt. Het materiaal dateert uit de 2de-3de eeuw.¹⁰

Figuur 19: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied
(<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Op een andere site ter hoogte van de Kouterstraat in Dilbeek (CAI ID 150230) werden bij een proefsleuvenonderzoek archeologische vondsten aangetroffen. De oudste vondsten vallen in de categorie aardewerk en komen uit de volle middeleeuwen. Het aardewerk bestaat voornamelijk uit kogelpotten, maar ook een hutkom was aanwezig. Een kogelpot heeft een bolvormige, gesloten vorm en een uitstaande hals. Eerder uit de late middeleeuwen stamt een bijgebouwtje met muren in baksteen en zandsteen en een rode bakstenen vloer. De vierkante bakstenen structuur was gevuld met grijze leem met aardewerk en metaal. Nabij het grondplan vond men eveneens een zilveren munt van Philips de Schone (1482-1506). Ook enkele kuilen uit de 16de eeuw, die vermoedelijk te maken hebben met agrarische en/of ambachtelijke activiteiten, kwamen aan het licht. Het bijgebouw bleef zeker tot die periode in gebruik. Bijhorend werden twee welputten opgemerkt. Van latere datum zijn de sporen van een hoeve.¹¹ Andere geïnventariseerde vondsten in de omgeving stammen voor het grootste deel uit de late middeleeuwen en werden afgebakend op basis van cartografische indicatoren. Zo ook het zogenaamde Hof ter Smissen, dat zich ten noorden van het terrein bevindt

¹⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1866, Wolsemveld I (geraadpleegd op 15 april 2019)

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 150230, Kouterstraat (geraadpleegd op 15 april 2019)

(CAI ID 10053). Het goed was vroeger gekend als het Hof te Ronnenbos en was een voormalige pachthoeve van de abdij van Groot-Bijgaarden.¹²

Ten oosten van het onderzoeksgebied bevindt zich nog een dergelijke cartografische indicator. De parochiekerk Sint-Pieter (CAI ID 2654) is gelegen in het centrum van Itterbeek en werd beschermd in 1938 als monument. Zowel de kerk als het kerkhof zijn afgebeeld op de Ferrariskaart en kennen opnieuw hun ontstaan in de late middeleeuwen.¹³ Ten zuiden van het onderzoeksgebied is een tweede kerk aangeduid, die deel uitmaakt van de kern van het gehucht Sint-Anna-Pede (CAI ID 2655). De kerk werd beschermd in 1948 en werd vastgesteld d.m.v. luchtfotografie.¹⁴ Het Groot Hof ter Mullen (CAI ID 10061), ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, komt ook voor op de Ferrariskaart als hoeve.¹⁵ Tenslotte bevindt zich ten zuidoosten opnieuw een hoeve uit de late middeleeuwen, het tot op heden bewaarde Hof te Biesbeek (CAI ID 1917).¹⁶

Vervolgens is het Hof te Kasseler relevant om te vermelden (CAI ID 1919). De site met walgracht uit de 16de eeuw oriënteert zich ten zuiden van het onderzoeksgebied.¹⁷ Rond 1500 stond het goed bekend als de "Mechelman", geheten naar zijn bezitters. Na 1600 werd het omgevormd tot speelhuis. Op de Ferrariskaart (circa 1770-1778) is de site nog niet omwald. Op het primitief kadaster (1830) is de omwalling wel opgetekend, net als de hoeve met losse bestanddelen.¹⁸ In het centrum van Sint-Anna-Pede zijn verder nog twee 18de-eeuwse relictten aanwezig. Het Breughelhof (op de kaart bij CAI ID 2655), ook wel Sint-Annahof genoemd, werd opgenomen in de inventaris.¹⁹ Zoals af te leiden van de Ferrariskaart was op deze locatie in de 18de eeuw reeds een hoeve met losse bestanddelen aanwezig.²⁰ Als laatste kan de Molen van Sint-Anna-Pede (CAI ID 151606) vermeld worden in dit bureauonderzoek. De eind 18de-eeuwse watermolen op de Pedebeek bestaat heden als woonhuis met bijgebouwen.²¹ Het molenhuis werd tot woonhuis verbouwd, het waterrad is verdwenen en de beek werd verlegd.²²

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10053, Hof ter Smissen (geraadpleegd op 15 april 2019)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2654, Parochiekerk Sint-Pieter (geraadpleegd op 15 april 2019)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2655, Sint-Annakerk (geraadpleegd op 15 april 2019)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10061, Groot Hof ter Mullen (geraadpleegd op 15 april 2019)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1917, Hof te Biesbeek (geraadpleegd op 15 april 2019)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1919, Hof te Kasseler (geraadpleegd op 15 april 2019)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Landhuis [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38999> (geraadpleegd op 15 april 2019).

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2656, Breughelhof (geraadpleegd op 15 april 2019)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Sint-Annahof [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38998> (geraadpleegd op 15 april 2019).

²¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Watermolen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/38996> (geraadpleegd op 15 april 2019).

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151606, Molen van Sint-Anna-Pede (geraadpleegd op 15 april 2019)

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied blijkt op basis van de gegevens die verzameld werden tijdens het bureauonderzoek, archeologisch potentieel te kennen. Allereerst kent het terrein een gunstige landschappelijke ligging. Het is meer bepaald gelegen op een heuvelrug in de nabijheid van waterlopen. Op het terrein is wel sprake van een sterke helling, met een hoogteverschil van ca. 7,7 m. Momenteel is onduidelijk of er op het terrein sterke erosie geweest is. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein zoals we die kunnen reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's zijn alleszins geen grootschalige verstoringen te verwachten. Sinds de 18de eeuw was het terrein in gebruik als akkerland en als grasland. In het oosten van het terrein heeft in het verleden bebouwing gestaan, die ondertussen gesloopt is. Dit, samen met de aanleg van de Ninoofsesteenweg ten noorden van het onderzoeksgebied, kan plaatselijk een negatieve impact op het bodemarchief gehad hebben.

Gekende archeologische waarden in de omgeving wijzen op het mogelijke voorkomen van resten uit de steentijd, de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen en de nieuwe tijd. De aard van de waardevolle archeologische resten bestaat uit vondsten en uit sporen van bewoning.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van een handelspand en de aanleg van een parking en omgevingsaanleg. De geplande werken voorzien in de afgraving van het terrein. De diepte van de afgraving varieert van ca. 1,10 m in het oosten tot ca. 7,95 m in het westen. De geplande werken zullen daarmee een sterk negatieve impact hebben op het bodemarchief binnen het onderzoeksgebied.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er is een concrete verwachting naar archeologische resten uit de steentijd, de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen en de nieuwe tijd. De aard van de verwachte resten bestaat uit vondsten en sporen van bewoning, maar gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn ook resten van een andere aard op dit moment nog niet uit te sluiten. Uit de gebruiksevolutie van het terrein zoals we die konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's zijn geen grootschalige verstoringen van het bodemarchief te verwachten. Wel is er onduidelijkheid omtrent de mate van erosie die in het verleden plaatsgevonden heeft op het terrein, gezien de aanwezigheid van een hoogteverschil van ca. 7,7 m. Dit dient op het terrein zelf nagegaan te worden. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein en de sterk negatieve impact van de geplande werken is bijkomend vooronderzoek nodig.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als grasland. Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd

artefactensites nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er is een concrete verwachting naar archeologische resten uit de steentijd, de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen en de nieuwe tijd. De aard van de verwachte resten bestaat uit vondsten en sporen van bewoning, maar gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn ook resten van een andere aard op dit moment nog niet uit te sluiten. Uit de gebruiksevolutie van het terrein zoals we die konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's zijn geen grootschalige verstoringen van het bodemarchief te verwachten. Wel is er onduidelijkheid omtrent de mate van erosie die in het verleden plaatsgevonden heeft op het terrein, gezien de aanwezigheid van een hoogteverschil van ca. 7,7 m. Dit dient op het terrein zelf nagegaan te worden. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein en de sterk negatieve impact van de geplande werken is bijkomend vooronderzoek nodig.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Schroyen, K., 2003: *Toelichting bij de quartairgeologische kaart. Kaartblad 31-39 Brussel-Nijvel*, Brussel.

4.2 Websites

Cartesius (2019)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2019)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2019)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2019)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2019)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2019)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2019)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

